

Vlasta
Zajec

Zlatno doba kiparstva

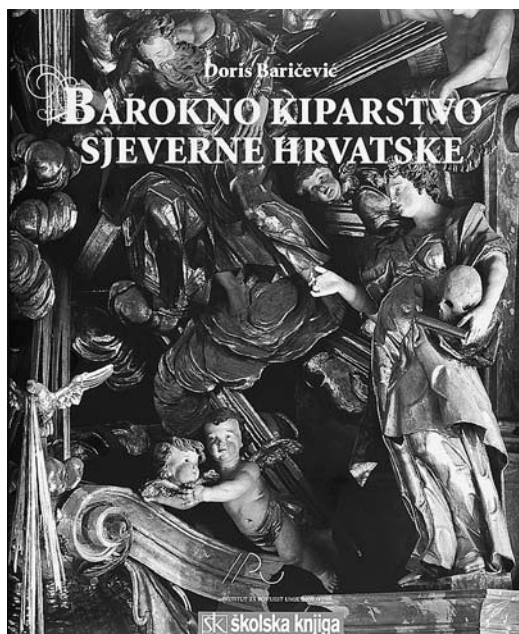
DORIS BARIČEVIĆ, Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske, Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, 2008., 488 str., ISBN 978-953-0-61279-2

Iznimnom istraživačkom strašću i ustrajnošću Doris Baričević je ogromno polje baroknog kiparstva kontinentalne Hrvatske u velikoj mjeri prokrčila sama, određujući dosege i značaj ovoga bogatog spomeničkog korpusa u kontekstu srednjoeuropskog baroknog kiparstva, kojem on svojom glavninom pripada. Objavivši tijekom plodnoga radnog vijeka brojne radove na tu temu¹ svoje je istraživačke rezultate konačno objedinila u opsežnom sintetskom djelu.

Dosezima i brojnošću djela te zastupljenošću u crkvenim interijerima barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske atraktivna je, ali i interpretativno vrlo zahtjevna dionica naše barokne baštine. Unatoč velikim gubicima, količina sačuvane građe i danas se doima jedva sagledivom. Obimnost i raznovrsnost obilježja, promjene izgleda i dislokacije uobičajene za pokretni sakralni inventar, čest manjak arhivskih uporišta te provincijalni i pučki karakter znatnog dijela građe čine zadatak njezine sistematizacije vrlo složenim.

Kao što se naslućuje iz naslova knjige, autorica je građu rasporedila prema ključu stilskog razvoja. Pod naslovom *Preteče baroka* obrađena su djela kasnomanirističkih obilježja, prevladavajuća u kiparstvu kontinentalne Hrvatske sve do potkraj 17. stoljeća, dok

¹ Na kraju knjige priložena autoričina bibliografija broji više od osamdeset izvornih znanstvenih tekstova, objavljenih u razdoblju od 1967. do 2003. godine. Usporedbom s popisom literature koji joj prethodi, osobito s brojem i naravi radova domaćih autora, jasno se uviđa pionirska istraživačka pozicija i izniman autoričin doprinos temi.

su u *Prodoru novog stila* kojim je obuhvaćeno razdoblje posljednjih dvaju desetljeća 17. i prvih dvaju desetljeća 18. stoljeća prikazane prve pojave baroknog izričaja. Slijede im dvije znatno opsežnije cjeline kojima je obuhvaćena glavnina predstavljene građe: *Procvat baroknog kiparstva u prvoj polovini 18. stoljeća* i *Kiparstvo kasnog baroka*, a pregled zaključuje kratko *Razdoblje klasicizma*. Unutar tako postavljene strukture građa je raspoređena na temelju više kriterija. Uz zemljopisnu podjelu, odnosno prikaz djela i kiparskih osobnosti na području triju glavnih žarišta kiparske aktivnosti – Zagreba, Varaždina i Osijeka, jedina tri grada sjeverne Hrvatske u kojima se

tijekom 18. stoljeća bilježi kontinuirani boravak i djelatnost kipara, materijal je obrađen prema ključu udjela crkvenih redova (franjevci, pavlini) te područjima utjecaja (slovenska i austrijska Štajerska, Graz, Beč). Zasebna su poglavlja posvećena djelima s “rubova” stila, odnosno djelima provincijskog i pučkog baroka. Iako je drvo prevladavajući materijal baroknog kiparstva sjeverne Hrvatske, broj i važnost djela kamene skulpture iz razdoblja 17. i 18. stoljeća te njihova uloga u urbanom i pejzažnom okružju, kako nam to uvjerljivo pokazuje autorica, nikako nisu zanemarivi, što im je s pravom osiguralo zasebna poglavlja.² Takvim je ustrojem postignuta sveobuhvatnost i preglednost prikaza.

Spretno ulančavajući poglavlja, epskom širinom ravnomjerno osvjetljujući i “velike” i “male” pojave Doris Baričević sagradila je bogato napućen i raznovrstan pejzaž baroknog kiparstva sjeverne Hrvatske, plastično ocrtavajući brojne kiparske osobnosti, znanih i neznanih imena, njihova djela i opuse, kao i naručitelje uz čije je poticaje to kiparstvo nastajalo. Većina prikazanih kiparskih ličnosti i njihovih opusa do autoričinih istraživanja nije bila prepoznata. Metodološki je ilustrativan primjer istaknutoga gradačkog kipara Hansa Ludwiga Ackermanna, prvog u nizu predstavljenih kipara, čije je autorstvo nekadašnjeg glavnog oltara zagrebačke katedrale Doris Baričević utvrdila i objavila još davne 1967. Pronašavši dotad neuočene dokumente u Nadbiskupskom arhivu ustanovila je ime kipara, a obilaskom terena uvjerljivo prepoznala dio kipova s tog oltara koji su nakon njegove demontaže bili završili u zabačenim provincijskim crkvama. S druge strane, u pomanjkanju arhivskih izvora, sistematizacija niza djela i mnoga atributivna pitanja razrješavaju se prvenstveno s oslonom na stilsko-oblikovnu analizu. Mnogim su kiparima u ovoj sintezi posvećena zasebna poglavlja s

produbljenom monografskom analizom: od nadahnute interpretacije opusa Ivana Jakoba Altenbacha, plodnoga varaždinskog kipara iz zadnje četvrtine 17. stoljeća, ili zagrebačkih kipara iz prve polovice 18. stoljeća, među kojima se biografskom paradigmatičnošću izdvaja portret Antuna Reintera, osrednjeg kipara čiji je tegobni životni put završio u potpunom siromaštvu što je, prema riječima autorice, vjerojatno indikativna životna priča i za mnoge druge naše kipare, do prikaza djela najvršnjeg predstavnika “varaždinske škole” Ivana Adama Rosembergera, da izdvojimo samo neke. Osim vrlo detaljna uvida u opsežni korpus spomenika, ne samo domaće već i inozemne usporedne građe, dojmpljiva je oštrina i istančanost autoričinih zapažanja, u brojnim primjerima uvjerljivo kontekstualiziranih podacima iz arhivskih izvora. Osobito su impresivni rezultati za Varaždin, umnogome temeljeni na rezultatima arhivskih istraživanja Ivy Lentić Kugli. Iako je autorica o mnogim pojavama, djelima i autorima već ranije pisala, ova knjiga nipošto nije tek zbir ranije objavljenih rezultata. Riječ je o zaokruženom sintetičnom pregledu unutar kojeg su pojedina prethodna zapažanja, dijelom i atribucije, preispitani, djelomično i korigirani, bilo na temelju novootkrivenih arhivskih dokumenata (pa je primjerice nakon otkrića dokumenta o angažmanu Filipa J. Strauba u izradi propovjedaonice u varaždinskoj katedrali istom kiparu približeno autorstvo oltara sv. Križa u toj crkvi, ranije dovedeno u vezu s Veitom Königerom), rezultata restauratorske obnove (što je razlogom za izuzimanje oltara sv. Ane u Čučerju iz opusa Franje A. Strauba) ili temeljem propitivanja prethodnih atribucija i zaključaka (kao što je to primjerice slučaj sa skulpturom glavnog oltara nekadašnje isusovačke crkve u Kutjevu ranije dovedene u blizinu bečkog kipara Johanna Josepha Reslera). Potvrda je to ne samo interpretativne zahtjevnosti građe već i skrupuloznosti pristupa i autoričina neumornoga istraživačkog duha.

Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske najvećim je dijelom sakralne naravi i pretežno je

² U pregled nije uvrštena mramorna skulptura, zastupljena u sjevernoj Hrvatskoj malim brojem primjera, čiji oblici, za razliku od skulpture u drvu i kamenu, svjedoče o utjecajima sjevernotalijanskog kiparstva.

namijenjeno oltarima, tom, kako ističe autorica, "glavnom zadatku kiparstva" u sjevernoj Hrvatskoj u 17. i 18. stoljeću. Tek unutar tog konteksta ono dobiva svoj puni oblikovni i kompozicijski smisao. Oltarna arhitektura i, osobito, ornamentika imaju vrlo važnu ulogu i u dataciji skulpture jer njihovi oblici, za razliku od skulpture, čak i kad je riječ o provincijalnim ostvarenjima, uglavnom ažurno prate razvojne mijene srednjoeuropske oltaristike čime pružaju pouzdan oslonac za datiranje. Stoga se autorica s puno pomnje posvetila i njihovu iscrpnom opisu, prateći njihov razvoj i transformacije – od ornamentike hrskavice i akantusa, preko vrpčastog ornamenta, motiva rešetke i raznovrsnih oblika školjke do antikizirajućih ornamentalnih motiva razdoblja klasicizma. Interpretacija je zaokružena analizama polikromacije, još jednoga važnog aspekta oblikovanja drvorezbarskih djela, prema etapama stilskog razvoja – od pretežno tamno obojenih oltara 17. stoljeća, s pozlatom istaknutim detaljima ornamentike i skulpture, preko "rasvjetljavanja" palete i rastućeg udjela marmorizacije i pozlate tijekom 18. stoljeća do prigušenih gama u doba klasicizma.

Razmatrajući pojave stila u širokom rasponu od ostvarenja na razini vrhunskoga srednjoeuropskog baroknog kiparstva do provincijalnih i pučkih radova – s jasnim kriterijima vrednovanja, ali bez isključivosti i elitizma koji priznaje samo visoko artikularne manifestacije stila, ističući kreativnost i maštovitost mnogih "malih" majstora koji su, djelujući daleko od umjetničkih središta i rasterećeni od normativnih okvira kakve ona postavljaju, na individualne i originalne načine interpretirali formule barokne skulpture i oltaristike, autorica je uspješno prikazala slojevitost fenomena baroknog kiparstva u sjevernoj Hrvatskoj. Po svojim obilježjima to kiparstvo pripada umjetničkom krugu i tradiciji podalpskih srednjoeuropskih područja, prije svega najbližih susjeda Slovenije i Austrije, s osobito izraženim utjecajem štajerskog kiparstva. To se ogleda ne samo u podudarnoj periodizaciji već i u brojnim

angažmanima kipara iz Štajerske, u širokom rasponu od vrhunskih umjetnika poput gradačkih Josepha Schokotnigga, Veita Königera, Filipa J. Strauba ili Mariborčana Josipa Holzingerera, do onih čija djela svjedoče o dobrom poznavanju suvremene štajerske plastike, kao što je to primjerice slučaj sa zagrebačkim kiparem iz prve polovice 18. stoljeća Josipom Weinachtom ili osječkim Josipom Gerubom. Važna je i uloga Tirola, drvorezbarskog rasadnika za područje srednje Europe tijekom više stoljeća, otkuda je u potrazi za poslom dolazio veći broj kipara od kojih su se neki i trajno nastanili u Hrvatskoj. Tirolskog su podrijetla i neki od najistaknutijih kipara-redovnika na našem području poput pripadnika franjevačke kiparske radionice ili pavlina Aleksija Königera. U skladu s glavnim područjima utjecaja, kao ključni komparativni osloni ističu se radovi dvojice istraživača starije generacije, koji pionirskom istraživačkom ulogom i važnošću postignutih rezultata zauzimaju pozicije srodne autoričinoj – Sergeja Vrišera koji je obradio područje Slovenije i Rochusa Kohlbacha koji je proučavao kiparstvo austrijskog dijela Štajerske.

Knjiga je vrlo bogato ilustrirana, pretežno fotografijama u boji. Kao što je poznato, fotografiranje skulpture, posebice one baroknih stilskih obilježja i, još specifičnije, pozlaćene drvene skulpture, vrlo je složen zadatak. Osim uobičajenih tehničkih poteškoća vezanih uz vidljivost motiva i osvjetljenje u uvjetima crkvenih interijera, odabir očista i prikladnoga svjetlosnog trenutka osobito je delikatan interpretativni moment pri snimanju ove građe. Doris Baričević i u tom je segmentu potvrdila svoj izraziti senzibilitet za baroknu skulpturu, pa su njezine crno-bijele fotografije već odavno poznate kao odličan temelj za daljnje izučavanje, osobito važan zbog promjena i devastacija koje su se naknadno dogodile na velikom dijelu građe. Ipak, kolorit je suštinska sastavnica forme drvenih baroknih oltara, propovjedaonica i pripadajuće skulpture, pa je razumljivo da je autorica ovom prilikom odlučila predstaviti ih i u toj važnoj dimenziji. Slikom doduše

nisu obuhvaćena sva spomenuta djela, što bi, s obzirom na širinu zahvata, bilo i vrlo teško izvedivo, ali obilje ilustrativnog materijala u knjizi bit će vrlo dragocjen izvor i temelj za buduća istraživanja.³

Doris Baričević ponudila nam je ovim djelom impresivnu panoramu kiparstva 17. i 18. stoljeća na prostranom području sjeverne Hrvatske. Riječ je o *summi* dugogodišnjih temeljitih istraživanja rezultati kojih su nerijetko bili objavljeni u teže dostupnim regionalnim publikacijama i koji su ovom prigodom još jednom temeljito preispitani, dok je interpretacija cjeline obogaćena mnoštvom novih prijedloga, rezultirajući u cjelini uistinu zadivljujućom količinom novih spoznaja. Razumljivo je da sve atribucijske

3 Svjesni tehničke i financijske zahtjevnosti reproduciranja ilustracija u boji, moramo ipak primijetiti da je dio njih koloritom i oštrinom nažalost neodgovarajući, dijelom vjerojatno i zbog pretjeranog "razvlačenja" formata, što je zamjerka koju treba uputiti potpisnicima grafičke pripreme knjige.

nedoumice i otvorena pitanja nisu riješena i da će nova proučavanja donijeti i neke nove spoznaje, ali je neosporno da je glavčina pripovijesti o baroknoj skulpturi kontinentalne Hrvatske, barem kada je riječ o kronologiji i atribucijama, u velikoj mjeri ispričana. Riječ je o temeljnom djelu barokističke literature, važnost i dorečenost čijih spoznaja nadilazi lokalne granice predstavljajući nezaobilazan doprinos povijesti srednjoeuropskog kiparstva. Odgovarajuće autoričinu znanstvenom habitusu koji karakterizira sretan spoj skrupuloznoga znanstvenog istraživanja i strastvenog pristupa motiviranog trajnom fascinacijom građom, ovim je djelom ostvarena još jedna važna "dodana vrijednost". Korpus barokne skulpture kontinentalne Hrvatske predstavljen je ne samo kao predmet trezvene znanstvene analize već i primarnoga likovnog užitka - proširivši na taj način raspon ciljanog čitateljstva, sugestivnim opisima popraćenim obiljem biranih ilustracija, autorica nam je darovala pouzdan vodič po raznolikom i raskošnom, šarenom i pozlaćenom svijetu barokne oltaristike i skulpture. ✕

SUMMARY: GOLDEN AGE OF SCULPTURE

Baroque Sculpture in Northern Croatia (Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske) by Doris Baričević is a synthesis of the author's extensive research over the years. This new edition is a fundamental work of exceptional importance, which provided a

thorough scientific and visual presentation for the valuable works of art in question. The importance of its results exceeds local borders and represents an inevitable contribution to the history of sculpture in Central Europe.

